

Ministerstwo Sprawiedliwości

Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich

DSRiN-II.053.12.2025
Warszawa, 31 lipca 2025 r.

Pan
Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku,

w związku z wystąpieniem z dnia 21 marca 2025 r., dotyczącym długotrwałości postępowań, w związku z problemem braku kandydatów na opiekunów prawnych dla osób ubezwłasnowolnionych całkowicie, przedstawiam następujące informacje.

Obecnie obowiązujące regulacje wydają się właściwe, a zarazem wystarczające, by w sposób należyty chronić dobro osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie. Postępowania o ustanowienie opieki i powołanie opiekuna prawnego, co do zasady, toczą się sprawnie. Wyjątek stanowią te postępowania, w których występują trudności ze znalezieniem osoby – kandydata na opiekuna prawnego.

Należy jednak mieć na względzie, że zgodnie z art. 3 pkt 5 lit. j ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 2024 r., poz. 1907), wskazywanie kandydatów na opiekunów prawnych należy, jako zadanie zlecone, do właściwości organów gminy – jednostek pomocy społecznej.

To nie sąd zatem powinien poszukiwać kandydata na opiekuna prawnego, ale organy gminy miejsca zamieszkania/pobytu osoby ubezwłasnowolnionej. Powierzenie tego zadania właściwym jednostkom pomocy społecznej jest prawidłowe ze względu na rolę, jaką im powierzono w polskim systemie prawnym. Zgodnie bowiem z treścią art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2025 r., poz. 620), pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającej na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Zadaniem pomocy społecznej jest wspieranie osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienia im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka (art. 3 ust. 1 ww. ustawy). Ponadto, zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2024 r., poz. 917), jednostki organizacyjne i inne podmioty działające na podstawie ustawy o pomocy społecznej mają obowiązek organizowania na obszarze swojego działania oparcia społecznego dla osób, które z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają poważne trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w kształtowaniu swoich stosunków z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia i spraw bytowych.

W świetle powyższego, usprawnienia wymagają zatem nie regulacje zawarte w ustawie – Kodeks rodzinny i opiekuńczy i – w konsekwencji – samo postępowanie o ustanowienie opiekuna prawnego dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, lecz procedura wskazywania kandydata na opiekuna prawnego przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej.

Wspomniane jednostki powinny podejmować odpowiednie działania, by efektywnie poszukiwać kandydatów na opiekunów prawnych osób ubezwłasnowolnionych – przykładowo, organizować szkolenia dla kandydatów, weryfikować ich kwalifikacje

i prowadzić listy kandydatów. By osiągnąć ten cel, można by rozważyć np. wykorzystanie wzorca utworzonego dla pieczy zastępczej na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2025 r., poz. 49), w której powołane zostały jednostki organizacyjne zajmujące się całokształtem spraw związanych z pieczą zastępczą dla małoletnich, w tym: prowadzeniem rekrutacji osób, które wyrażają gotowość pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka, prowadzeniem szkoleń i badań tych osób, certyfikowaniem osób, które uzyskały uprawnienia do prowadzenia rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka, przedstawianiem na żądanie sądu kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla małoletniego czy wskazywaniem rodzinnego domu dziecka, w którym małoletni mógłby zostać umieszczony, prowadzeniem listy osób pełniących funkcję rodziny zastępczej lub prowadzących rodzinny dom dziecka i przesyłania jej do wiadomości właściwego sądu, udzielaniem pomocy i wsparcia osobom pełniącym funkcję rodziny zastępczej i prowadzącym rodzinny dom dziecka oraz kontrolowaniem prawidłowości sprawowania pieczy zastępczej nad małoletnim dzieckiem i przesyłaniem opinii o zasadności dalszego pobytu małoletniego w pieczy zastępczej do właściwego sądu. Takie rozwiązanie wychodziłoby naprzeciw projektowanemu wprowadzeniu do polskiego porządku prawnego modelu wspieranego podejmowania decyzji w ramach systemu asystenckiego (w miejsce systemu substytucyjnego).

Odnosząc się natomiast do kwestii wynagrodzenia należnego opiekunom prawnym osób ubezwłasnowolnionych, podkreślenia wymaga, że obowiązujące przepisy przewidują, iż co do zasady, na wniosek opiekuna prawnego, sąd opiekuńczy przyznaje mu wynagrodzenie za sprawowanie opieki. Wynagrodzenie pełni rolę ekwiwalentu za czas i zaangażowanie opiekuna w sprawy pupila. Wyjątek stanowią sytuacje, w których nakład pracy opiekuna prawnego jest nieznaczny (przykładowo: nie wymaga podejmowania zbyt wielu czynności, podejmowane czynności nie są czasochłonne), lub pełnienie funkcji opiekuna prawnego czyni zadość zasadom współżycia społecznego – dotyczy to na ogół osób bliskich ubezwłasnowolnionemu całkowicie, które sprawują opiekę w ramach ciążącego na nich obowiązku alimentacyjnego (art. 162 § 2 k.r.o.).

Wynagrodzenie może być przyznawane okresowo lub przyznane jednorazowo – w dniu ustania opieki lub zwolnienia od jej sprawowania (art. 162 § 1 k.r.o.). Co więcej, opiekun może żądać od osoby pozostającej pod opieką zwrotu nakładów i wydatków związanych ze sprawowaniem opieki (art. 163 § 3 k.r.o.).

Wynagrodzenie przyznaje sąd opiekuńczy; jego wysokość powinna odpowiadać nakładowi pracy opiekuna (w tym podejmowanej kosztem pracy zarobkowej) oraz czasochłonności podejmowanych przez niego działań, dotyczących tak osoby, jak i majątku pupila. W pierwszej kolejności pokrywane jest z dochodów i majątku osoby pozostającej pod opieką, a jeśli pupil nie posiada ani odpowiednich dochodów, ani majątku, wynagrodzenie opiekuna pokrywane jest ze środków publicznych, w oparciu o przepisy ustawy o pomocy społecznej (art. 163 § 3 k.r.o.). Zgodnie z treścią art. 36 pkt 1 lit. h ustawy o pomocy społecznej, wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki jest świadczeniem pieniężnym z pomocy społecznej. Wypłaca się je w wysokości ustalonej przez sąd, z zastrzeżeniem, że nie może ono przekroczyć w stosunku miesięcznym 1/10 przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, bez wypłat nagród z zysku, ogłaszanego przez Prezesa GUS za okres poprzedzający dzień przyznania wynagrodzenia (art. 53a ust. 1 ustawy o pomocy społecznej).

Obowiązującą regulację należy uznać za prawidłową, albowiem umożliwia opiekunowi otrzymanie wynagrodzenia w wysokości odpowiadającej nakładowi jego pracy, a zarazem niezależnie od tego, czy pupil posiada jakiegokolwiek majątek.

Z uwagi na to, iż problematyka poruszona w Pana piśmie pozostaje we właściwości dwóch resortów: sprawiedliwości i rodziny, zwróciliśmy się do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o zajęcie stanowiska.

W odpowiedzi Ministerstwa Rodziny wskazano, że z art. 149 § 3 k.r.o. wynika obowiązek wskazania kandydata na opiekuna prawnego nałożony na jednostkę pomocy społecznej i ma on charakter subsydiarny, wyjątkowy. Przepis ten ma zastosowanie jedynie w przypadkach braku innych kandydatów wśród krewnych czy osób bliskich.

Biorąc pod uwagę treść art. 149 § 3 k.r.o. w przypadku, gdy sąd zwraca się do jednostki organizacyjnej pomocy społecznej o wskazanie osoby, która mogłaby pełnić rolę opiekuna lub kuratora, jednostka organizacyjna pomocy społecznej ma obowiązek wskazać taką osobę. Jest to obowiązek jednostki, przy czym przepis nie wskazuje kategorii osób, które mogą być wyznaczane przez opiekuna prawnego/kuratora.

Poinformowano również, że do Departamentu Pomocy Społecznej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej sporadycznie wpływają pisma kierowane przez pracowników domów pomocy społecznej i ośrodków pomocy społecznej mających wątpliwości co do możliwości połączenia funkcji opiekuna prawnego mieszkańca domu lub innej osoby korzystającej ze świadczeń pomocy społecznej z funkcją pracownika jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, mającego określone przepisami i umową o pracę obowiązki.

Resort Rodziny wskazał, że według wstępnych danych pozyskanych ze sprawozdania MRiPS-03 za 2024 r. dotyczących wypłaty wynagrodzeń opiekunom prawnym na podstawie art. 53a ustawy o pomocy społecznej:

- liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenia – 9092
- liczba świadczeń – 141185
- kwota świadczeń w zł – 55 963 100.

Departament Pomocy Społecznej ww. resortu wskazał, że aktualnie nie prowadzi prac legislacyjnych dotyczących art. 53a ustawy o pomocy społecznej, regulującego zasady i wysokość wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Z wyrazami szacunku

Dorota Łopalewska

Dyrektor

Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich

/podpisano elektronicznie/